

Shrnutí

- V roce 2012 dosáhl poměr vývozu zboží k HDP České republiky 66,3 %¹. Poměr dovozu zboží k HDP v roce 2012 nabýval 62,5 %. Tyto poměrové ukazatele řadily ČR v roce 2012 na páté respektive šesté místo v EU. Výraznou otevřenost tuzemské ekonomiky potvrzovaly i ukazatele podílové - podíl vývozu zboží na produkci v roce 2011 dosahoval 24,3 %, podíl dovozu zboží na produkci 23,3 %. V případě obou ukazatelů se ČR v EU umísťovala na devátém místě. Zahraniční obchod se zbožím tak nepopíratelně velmi významně ovlivňoval celkovou výkonnost tuzemské ekonomiky.
- Schopnost tuzemských producentů uplatnit své zboží na zahraničních trzích vedla ke snižování deficitu zahraničního obchodu se zbožím již od roku 2001². Jestliže ještě v roce 2000 byl zahraniční obchod v deficitu ve výši 120,8 mld. Kč, do roku 2004 se zúžil téměř na pětinu. K vyšší konkurenceschopnosti tuzemských výrobců výrazně přispěl příliv přímých zahraničních investic (PZI). Do vývozně orientovaného zpracovatelského průmyslu za roky 1998-2002 přiteklo celkem 285,7 mld. Kč, tedy téměř čtyřikrát více, než v letech 1993-1997. Tyto investice vedly k produkci zboží s vyšší přidanou hodnotou a k dlouhodobému navyšování hodnoty vývozu. S přílivem PZI do ekonomiky se pojilo i tzv. zušlechtnění³, které taktéž pozitivně přispívalo ke snižování deficitu.
- Na zahraniční obchod se zbožím měl vliv i kurzový vývoj. Dlouhodobě platilo, že podíl vývozu do EU převyšoval podíl dovozu z EU. Změna kurzu koruny k euru tak měla výraznější dopad na ceny vývozu, změna kurzu koruny k dolaru na ceny dovozu. V roce 2004 byla koruna proti euru ve srovnání s rokem 1999 o osminu silnější, proti dolaru o čtvrtinu. Z hlediska devizového trhu tak v období od roku 1999 do roku 2004 kurzový vývoj více tlačil na pokles cen dovozu proti cenám vývozu a tedy na zlepšení bilance zahraničního obchodu.
- Pozitivní vývoj v zahraničním obchodě umocněný vstupem do EU vedl k překonání záporného výsledku zahraničního obchodu v roce 2005. Vývoj v dalších letech však byl v režii zejména domácí poptávky, jejíž růst vedl k výraznějšímu navyšování dovozu proti vývozu. To vedlo ke snížení přebytku v roce 2006 a opětovnému propadu do deficitu v roce 2007 s prohloubením v roce 2008. Celkově za roky 2005-2012 dosáhl zahraniční obchod přebytku jen pětkrát - ve zmíněných letech 2005 a 2006, dále v letech 2009, 2011 a 2012. Kladné saldo ze zahraničního obchodu se zbožím v krizových letech 2009 a 2012 mělo společného jmenovatele - značný pokles domácí poptávky. Jestliže v roce 2009 vedla k nižším dovozům zejména značně oslabená investiční aktivita firem, v roce 2012 slabší investice i spotřeba (reálně hrubá tvorba fixního kapitálu -4,5 %, výdaje na konečnou spotřebu -2,1 %; nominálně tvorba hrubého fixního kapitálu -3,8 %, spotřeba +0,2 %).
- Zahraniční obchod se zbožím v pojetí přeshraniční statistiky dosahoval přebytků od roku 2005 každoročně. Ale vzhledem k tomu, že přeshraniční statistika zahraničního obchodu zachycuje hmotné toky zboží přes státní hranice, nikoliv přímo obchod mezi domácími a zahraničními subjekty, je bilance podle tohoto pojetí významně nadhodnocována. Každoročně platilo, že bilance zahraničního obchodu v pojetí přeshraniční statistiky byla vyšší než výsledek obchodu v národním pojetí, které zachycuje skutečný obchod mezi rezidenty a nerezidenty. Jestliže ještě v roce 2005 byl přebytek v národním pojetí o 33,5 mld. Kč nižší v porovnání s přeshraniční statistikou, v roce 2012 rozdíl dosáhl již 236,8 mld. Kč. Na rozdílech se nejvýznamněji podílel obchod se zbožím obsaženým v třídě strojů a dopravních prostředků – zejména se jedná o PC, elektroniku, jejich součástky, ostatní stroje a zařízení, z dalších produktů například o hračky. Toto zboží do ČR silně směřovalo k uskladnění a následnému vyvezení bez přechodu vlastnictví na rezidenty.
- Mezi zásadní produkty, které je tuzemská ekonomika schopna vyvážet, patří silniční vozidla (včetně jejich dílů)⁴. Jejich přínos pro výsledek zahraničního obchodu se zbožím a potažmo pro celou ekonomiku byl enormní. Přebytek ze zahraničního obchodu s těmito produkty překonal 100 mld. hranici v roce 2004, do roku 2007 hodnotu přebytku zdvojnásobil na 200 mld. Kč. I přes značné poklesy zahraniční poptávky po silničních vozidlech v letech 2008 a 2009 překonal přebytek v roce 2012 dokonce 300 mld. hranici. Dlouhodobě se zvyšující zahraniční poptávka po silničních vozidlech navyšovala produkci tuzemského automobilového průmyslu a jeho význam v ekonomice - v roce 2012 tvořil již 22,4 % produkce zpracovatelského průmyslu (v roce 1999 jen 14,1 %). Rostoucí

¹ Mezinárodně srovnatelná data Eurostatu – hodnoty HDP, vývozu zboží, dovozu zboží, produkce vychází z národního účetnictví.

² Údaje o zahraničním obchodě do roku 2004 v přeshraniční statistice, od roku 2005 v národním pojetí.

³ Dovoz zboží tuzemskou firmou k přepracování (toto zboží není jejím majetkem). Zušlechtnění je tedy poskytnutou službou.

⁴ Údaje o konkrétních zbožových tocích v přeshraniční statistice.



výkonnost automobilového průmyslu navyšovala poptávku po zboží ke zpracování a přispívala i k výkonnosti dalších segmentů ekonomiky.

- Zahraniční obchod se stroji a dopravními prostředky byl ukázkovým projevem postupné transformace tuzemské ekonomiky vedoucí k výraznější produkci zboží s vyšší přidanou hodnotou. Jestliže v roce 1999 dvě třetiny oddílů z třídy strojů a dopravních prostředků vykazovaly záporné saldo ze zahraničního obchodu, v roce 2012 všechny tvořily přebytky – v celkové hodnotě přesahující 0,5 bil. Kč.
- Výrazně se navyšující produkce tuzemského odvětví „Výroba pryžových a plastových výrobků“ (gumárny a plastikárny) vedla i k rostoucí poptávce po surovinách ke zpracování. Do ČR tak směřoval nedostatkový surový kaučuk, jehož rostoucí dovoz (v roce 2012 dosáhl dovoz surového kaučuku 12,1 mld. Kč, tedy čtyřnásobně vyšší hodnoty než v roce 1999) následně vedl k postupně se prohlubujícím deficitům z obchodu s touto surovinou. Produkce gumáren a plastikáren vyžadovala i druhou zásadní surovinu k produkci, a to vlastní plasty. I v tomto zboží byla ČR nesoběstačná a poptávka po plastech (dovoz plastů dosáhl v roce 2012 již 100 mld. Kč) tak vedla k prohlubujícím se deficitům obchodu i s těmito materiály.
- Struktura zahraničního obchodu s plasty se měnila. Zatímco na straně dovozů postupně docházelo k růstu podílu dovážených plastů v prvotní formě z původních 45,8 % v roce 1999 na 59,4 % v roce 2012, na straně vývozu nikoliv. Lze tak usuzovat o rostoucí tendenci tuzemských producentů zapojovat se do již základního zpracování plastů.
- Navyšující se výkonnost tuzemských gumáren a plastikáren měla své opodstatnění jak v rostoucí tuzemské poptávce (například automobilového průmyslu po pneumatikách či plastech k dalšímu zpracování), tak i v poptávce zahraniční. Výrobky z pryže (včetně pneumatik) tak patřily mezi zboží, jehož tuzemská ekonomika produkovala nadbytek - přebytek z obchodu se zvyšoval z původních 6 mld. Kč v roce 1999 na 28,8 mld. Kč v roce 2012.
- Silný dovoz železné rudy ke zpracování v hutnickém průmyslu vedl k dlouhodobě trvajícím deficitům z obchodu s rudami kovů a kovovými odpady až do roku 2008 (o průměrné hodnotě 3,2 mld. Kč). I přestože se produkce hutnického průmyslu dlouhodobě navyšovala právě až do roku 2008, nedostačovala pokrývat poptávku po železe a oceli ze strany dalších odvětví tuzemského průmyslu (včetně průmyslu automobilového) či stavebnictví. Zahraniční obchod s železem a ocelí tak pravidelně tvořil deficity – prohlubující z průměrné hodnoty 1,8 mld. Kč v letech 1999-2003 na 27,9 mld. Kč v letech 2007-2008. V roce 2009 došlo v důsledku snížení poptávky po železe a oceli (tuzemské i zahraniční) k propadu produkce hutnictví o 41,5 % a snížení dovozů železné rudy ke zpracování na méně než polovinu. Zahraniční obchod s rudou a kovovými odpady vlivem již dlouhodobě narůstajících vývozů kovových odpadů dosáhl významného přebytku a v kladných číslech setrval až do roku 2012.
- Potravinová nesoběstačnost tuzemské ekonomiky prohlubovala. Jestliže ještě v letech 1999-2001 vedl zahraniční obchod s potravinami a živými zvířaty k deficitu v hodnotě nižší než 20 mld. Kč, v letech 2009-2012 v průměru dosahoval 32,5 mld. Kč. Na prohlubování deficitu se silně podílel výsledek obchodu s masem a masnými výrobky – jestliže ještě v letech 1999-2001 tvořily deficity z obchodu s masem a masnými výrobky v průměru méně než 1 mld. Kč, v roce 2005 dosáhl 7,3 mld. Kč, v roce 2012 pak již 16 mld. Kč. K prohlubování deficitu z obchodu s potravinami a živými zvířaty přispíval i zahraniční obchod se zeleninou a ovocem.
- Celkový dovoz minerálních paliv a maziv překonával jejich vývoz v každém roce, dlouhodobě docházelo k posilování rozdílu a deficit z obchodu s těmito surovinami nabýval od roku 2005 nejhlubšího záporného salda ze všech tříd SITC. Jestliže ještě v roce 1999 tvořil obchod s minerálními palivy a mazivy deficit ve výši 38,8 mld. Kč, v roce 2012 již v hodnotě 188,9 mld. Kč. Na tomto vývoji měla zásluhu zejména rostoucí cena ropy na světovém komoditním trhu, která byla v roce 2012 v porovnání s rokem 1999 šestinásobná. Pouze částečnou kompenzací rostoucím dovozům ropy a ropných výrobků společně s topným plynem byly každoroční přebytky z obchodu s elektřinou a z obchodu s uhlím, koksem a briketami - jen zřídka však dokázaly tyto přebytky vykompenzovat alespoň čtvrtinu deficitu z obchodu s ropou a ropnými výrobky a topným plynem.